DANIŞAN KUKLA

İki pərdəli uşaqlara məxsus dram

MƏCLİS ƏHLİ

P a d ş a h
X a n ı m
Ş a h z a d ə x a n ı m – padşahın qızı
M ü r ə b b i y ə
D a y ə
X i d m ə t ç i
K u k l a
X i d m ə t ç i l ə r, ə s g ə r l ə r

BİRİNCİ PƏRDƏ

Əhvalat padşahın sarayında vaqe olur.

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanımın əhvalı necədir?

D a y ə. Elə əvvəlki kimidir, bütün gecəni yatmayıb. Yeməyir, içməyir, uzun-uzadı ağlayır.

X i d m ə t ç i. Nə üçün ağlayır? Doğrudan xəstəmi, yoxsa, elə şıltaqlıq edir?

D a y ə. Heç başım çıxmır. Nə sual verirsən, cavabsız buraxır, ancaq ayaqlarını yerə döyüb qışqırır ki: "Mənə danışan kukla verin!"

X i d m ə t ç i. Çox təəccüblüdür... Yaxşı ki, göydəki ayı, ulduzları istəmir.

D a y ə. Elə ki onu görürəm çox çəkməz göydəki aya, ulduzlara da əl atar.

X i d m ə t ç i. Bunlar hamısı ona verilən tərbiyənin səmərəsidir.

D a y ə. Sus! Sus! Gəlirlər.

Xidmətçi çıxır. P a d ş a h, x a n ı m, m ü r ə b b i y ə və ə s g ə r l ə r daxil olurlar. Padşah taxta oturur. Xanım da yaxındakı şahanə bəzənmiş kürsüdə əyləşir.

P a d ş a h (*üzünü mürəbbiyə və dayəyə tutur*). Sizi bu gün dəvət etmişəm ki, qızımın barəsində danışaq.

M ü r ə b b i y ə. Padşahımıza itaət borcumuzdur.

X a n ı m. Qızımızın bu halı məni çox darıxdırır. Hər necə olsa gərək buna bir çarə edəsiniz!..

M ü r ə b b i y ə. Xanım, bizim də çalışmağımız odur. Amma nə fayda ki, heç bir çarə tapa bilmirik.

D a y ə. Xanım, mən də, hər nə qədər gücüm, bacarığım var, işlətdim, heç bir fayda vermədi.

P a d ş a h. Bəs sizin bu elminiz nəyə lazımdır? Siz ki, bir uşağın şıltağını sakit elə bilmirsiniz, daha nəyə gərəksiniz?

M ü r ə b b i y ə. Padşahımız, şahzadə xanımın gecələr gördüyü yuxuların təsiri o qədər şiddətlidir ki, heç bir şeylə onu sakit edə bilmirik.

D a y ə. Dünən pəncərədən bütün oyuncaqlarını atıb qırmış.

P a d ş a h. Ay!

X a n ı m. Uf!

M ü r ə b b i y ə. Eh!

D a y ə. Ox!

P a d ş a h. Demək ki, gözümüzün ağı-qarası bir qızımız gözümüz baxa-baxa puç olacaq.

X a n ı m. Bizim o rəiyyətimiz, fəqir adamlar da bizdən xoşbəxtdir. Onların bizim qədər dərdləri yoxdur.

P a d ş a h. Heç kəs bizə kömək etmir, dadımıza yetişmir.

M ü r ə b b i y ə. Ay!..

D a y ə. Oy!..

X i d m ə t ç i (*daxil olur*). Padşah, izin verin, mən də öz fikrimi söyləyim?

X a n ı m. Nə barədə?

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanımın barəsində. Şahzadə xanımı başqa uşaqlarla oynamağa qoymurlar.

X a n ı m. O, padşah qızıdır. Ona görə qoymuram və qoymayacağam.

X i d m ə t ç i. Odur ki, sarayda tək qalıb darıxır, danışan kukla istəməsi də buna görədir.

X a n ı m. Nə demək istəyirsən? Mən qızımı buraxım başqa uşaqlarla oynasın? Sözün var söz danış. Bu olan iş deyil!

X i d m ə t ç i. Xanım, mənim başqa təklifim var.

P a d ş a h. Söylə görək!

X a n ı m. Tez ol, söylə!..

X i l m ə t ç i. Şahzadə xanım elə bir kukla istəyir ki, insan kimi danışsın.

M ü r ə b b i y ə. Ay söz söylədin ha... Bunu biz özümüz də bilirik.

X a n ı m (*mürəbbiyəyə*). Qoy sözünü qurtarsın.

X i d m ə t ç i. Danışan kuklanı isə ələ gətirmək mümkün deyil.

D a y ə. Bu, çağırılmış bayatıdır. Bunun üstündə biz iki aydır başımızı yormuşuq.

X a n ı m (*acıqlı*). Qoyun görək nə demək istəyir.

X i d m ə t ç i. Danışan kukla yox isə, amma kuklaya bənzər elə göyçək, gözəl qızlar var ki, danışırlar. O qızlardan birini razı etmək olar ki, şahzadə xanıma bir neçə günlüyə kukla olsun.

P a d ş a h. Elə qızı haradan tapmaq olar?

X i d m ə t ç i. Bizim qonşuluqda bir fəqir dul arvadın beş kiçik uşağı var. Böyük qızı o qədər gözəldir ki, insan onu doğrudan kukla zənn edər. Anasına bir qədər pul versəniz, yəqin razı olar. Çünki çox fəqirdir.

X a n ı m (*əllərini ovuşdurur*). Ax, əgər bu iş baş tuta bilsə!

M ü r ə b b i y ə. Doğrudan gəlin bunu da imtahan edək. Şahzadə xanımı inandırmaq üçün o qızın ayaqları altına yaylı bir sandaliya qoyaq deyək ki, yayı quranda qız hərəkət edir, danışır.

X a n ı m. Bununla bir çarə olurmu?

P a d ş a h. Bu dəxi axırıncı ümidimizdir. Nə eybi var, bunu da imtahan edərik, bəlkə yaradan səbəb saldı. (*Xidmətçiyə*) Bütün şərtlərə razıyam, yubanma get o qızı gətir.

Xidmətçi gedir.

Ş a h z a d ə x a n ı m (*ağlaya-ağlaya daxil olur və ayaqlarını yerə döyə-döyə*). Mən onu istəyirəm, onu istəyirəm. Mən istəyirəm elə bir kukla olsun ki, mənimlə gəzsin, danışsın, tez olun, mənə elə bir kukla alın!.. Mən padşah qızıyam, necə ola bilər ki, siz mənə danışan kukla ala bilmirsiniz?

X a n ı m. Ey mənim gözəl qızım, sən nə üçün ananı bu qədər incidirsən?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Mən danışan kukla istəyirəm, bu saat istəyirəm, bu dəqiqə istəyirəm.

X a n ı m. Səbr elə, gözəl qızım, adam göndərmişəm. İndi tapıb gətirərlər.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, mən indi istəyirəm, yoxsa...

P a d ş a h. Neyləyək, ay qızım, danışan kukla heç yerdə yoxdur. Sən o yuxunu görəndən bəri özünü də, bizi də rahatsız edirsən. Kukla

adam ilə yuxuda danışar, amma oyaqlıqda danışmaz. Qızım, bircə fikir elə, sən ki indi oyaqsan.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Kukla, kukla, tez olun... Kukla... Yoxsa naxoşlayıb öləcəyəm.

X a n ı m. Ax, nə çarə edim ay Allah?! Doğrudan bu tövr olsa, naxoşlayacaq... Yenə yatanda rahat olur.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Tez olun, bu saat mənə danışan kukla verin, yoxsa ürəyim gedir, ölərəm. Vay, vay, ürəyim getdi...

X a n ı m. Qızım, qızım!..

Ş a h z a d ə x a n ı m. Vay, vay, ürəyim getdi. Öldüm...

Hamı onun ərafını alıb, sakit etməyə çalışır.

P ə r d ə

İKİNCİ PƏRDƏ

Səhnə şahzadə xanımın yataq otağını təsvir edir. Burğulu miz üstündə, üzündə ağ tül kiçik bir qız oturubdur. Şahzadə xanım yuxudan oyanır.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ox, mən nə üçün oyandım! Elə ki, gözlərimi açıram, yuxuda gördüyüm kukla gəlir gözlərimi qarşısında dayın. Ox, bircə o kuklanı mənə alsaydılar, heç fikrim olmazdı. (*Yatağından sıçrayıb qalxır*). Hər necə olsa gərək o kuklanı mənə alsınlar. (Birdən-birə kuklanı görür) Ay... Bu kimdir? Mən istədiyim kukladır, yoxsa mən yenə yuxu görürəm. (*Gözlərini əlləri ilə silir)* Yox, mən oyağam, yəqin ki, bu mən istədim kukladır. (*Kuklaya yanaşır)* Yuxuda gördüyüm kukladan da bu gözəldir. (*Diqqətlə baxır)* Bu gözəllikdə kukla mən heç fikrimə də gətirə bilməzdim. Ah, nə gözəl də saçları var! Birgə uzun kirpiklərinə iri-iri ala gözlərinə bax, deyəsən doğrudan baxır. Nə kiçikcə ağzı var! Heç belə kukla olmaz. Özü də mən boyda. İndi daha razı oldum. (*Sevincindən sıçrayıb bağırır)* Bura gəlin, bircə mənim gözəl kuklama tamaşa edin.

X i d m ə t ç i daxil olur.

X i d m ə t ç i. Nə var, xanım?

Ş a h z a d ə x a n ı m (*sevincək*). Birdə mənim kuklama baxın. (*Yanaşır)* Görəsən danışırmı, yoxsa bu da o biri kuklalar kimi laldır?

(*Əllərini bir-birinə çarpazlayır)* Gözəl kuklam, söylə görüm sənin adın nədir? (*Kukla cavab vermir*) Niyə cavab vermirsən? Ay, bu da laldır. (*Ağlayır)*

X i d m ə t ç i. Şahzadə xanım, ağlama, bu, danışan kukladır.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Nə üçün bəs danışmır?

X i d m ə t ç i. Danışa bilmək üçün gərək burğusunu burasan (*Burğunu göstərir*)

Ş a h z a d ə x a n ı m (*sevincək*). Oy, mən onu heç görmürdüm. Əl vurma. Mən buracağam... (*Burğunu burur)* Aha!.. Gözəl kuklam, indi söylə görüm sənin adın nədir?

K u k l a (*ucadan*). İnci!..

Ş a h z a d ə x a n ı m (*şad*). Ox, nə qədər də gözəl söylədi, elə deyilmi? (*Kuklaya)* Ay, sənin nə gözəl adın var! Adın da özün kimi gözəldir. Bilsən mən səni nə qədər sevirəm! Söylə görüm sən də məni sevirsənmi?

K u k l a. Sevirəm.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ah, mən nə qədər xoşbəxtəm! (*Xidmətçiyə)* Sən get! Mən istəyirəm ki, öz kuklamla yalqızlıqda söhbət etdim. (*Xidmətçi gedir*) Demək ki, sən doğrudan danışa bilirsən?..

K u k l a. Bəli!

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ox, bilsən mən səndən ötrü nə qədər ağlamışam, sən bunu bilmirdin?

K u k l a. Yox, bilmirdim.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sənin gəlməyinə mən çox şadam. Mənim kuklam olmağına razısanmı?

K u k l a. Razıyam.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Mənim atam padşahdır, hər nə mən istəsəm, o saat əmələ gətirirlər. Sən hər nə istəsən, sənə verəcəyəm. Ancaq sən danış... Ox, bilsən sənin üçün nə qədər ağlamışam! İki ay idi ki, səni axtarırdılar. Sən harada idin ki, tapa bilmirdilər? (*Kukla cavab vermir*) Axırı tapıb gətirdilər. Nə üçün cavab vermirsən? Sən ki, mənimlə danışırdın, söyləyirdin. Gözəl kuklam, sənin gözəl səsini eşitməkdən doymuram, bir kərə yenə söylə, sənin adın nədir? (*Cavab vermir)* Sən nə üçün lal oldun? (*Kuklanın üzündən tülü qaldırır*) Vay, bu nədir?. Ağlayırsan... Doğrudan bu göz yaşlarıdır ki, sənin yanağından yuvarlanır. Sən indi danışan kukla deyilsən, ağlayan kuklasan. Yox, sənə kukla da demək olmaz, çünki insan o zaman ağlar ki, ürəyində bir dərdi, qüssəsi olmuş ola, məgər səni qüssən var? Söylə görüm nə qüssən var?.

K u k l a (*ucadan ağlayır*). Bağışla məni, daha eləmərəm...

Ş a h z a d ə x a n ı m (*təəccüblə*). Nəyi bağışlayım? İnci, İnci, ağlama! Sən məgər bir günah etmisən?

K u k l a. Burada hərəkətsiz durmaqdan yoruldum, mən istəyirəm düşüb, qaçam.

Ş a h z a d ə x a n ı m (*şad*). Məgər sən qaça bilirsən? Bu çox gözəl. Yapış məndən, mən səni düşürüm. (*Kuklanı qucaqlayıb düşürür*) Ox, bilsən indi mən nə qədər şadam! Bundan sonra bir yerdə oxuyub, oynayıb, gülüşüb, qaçışarıq. Ancaq daha ağlama.

Hər ikisi divanın üstündə yan-yana oturur. Mürəbbiyə, dayə, xidmətçi daxil olur. Şahzadə xanım və kukla işarə ilə danışırlar.

M ü r ə b b i y ə (*yavaşca dayəyə*). Deyəsən bunlarınkı tutub...

D a y ə. Sus, s... Qızı kukla zənn etmişdir. Gedim padşahı çağırım.

X i d m ə t ç i. Xanımı da çağırmaq lazımdır.

M ü r ə b b i y ə. Deyəsən iş yolu ilə gedir. Gedək padşahı və xanımı çağıraq.

H a m ı s ı. Gedək, gedək!..

Gedirlər.

K u k l a (*göz yaşlarını silir*). İnanın, xanım qız, mən müqəssir deyiləm.

Ş a h z a d ə x a n ı m. İnci, səndən təvəqqe edirəm, hər nə olubsa, mənə danışasan.

K u k l a. Şahzadə xanım...

Ş a h z a d ə x a n ı m. Mənim adım Rəmziyyədir. Biz indi yoldaşıq. (*İncini qucaqlayır*) Söylə, nə varsa söylə.

K u k l a. Mən hamısını söyləsəm, sən məndən inciməzsən ki?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, incimərəm, sən danışanda mənim ürəyim açılır.

K u k l a. Elə isə söyləyim. Biz çox fəqirik. O vaxt ki, sizin xidmətçi gəlib, əhvalatı anama söylədi və məni sənə kukla olmaq üçün istədi, bizim bir parça çörəyimiz də yox idi. Biz bu işdən çox şad olduq. Çünki əvəzində atanız pul verəcəkdi, biz də çörək alıb doyunca yeyəcəkdik. Bu əynimdəki paltarı mənə göndərdilər və bu miz üstündə ayaqüstündə qoyub, əmr etdilər ki, kukla kimi heç hərəkət etməyim.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Demək ki, sək kukla deyilsən, mənim kimi qızsan.

K u k l a. Bəli. O tövr hərəkətsiz durmaq mənə xoş deyil.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Amma kukla kimi necə hərəkətsiz dururdun?

K u k l a. Nə qədər ki, sən yatırdın, mən hərəkətsiz durdum. Elə ki, oyandın, mən də öz fəqir evimizi, anamı, qardaşlarımı, bacılarımı yadıma saldım və birdən-birə evimiz ürəyimə elə düşdü ki, özümü saxlaya bilməyib ağladım. Rəmziyyə, məni burax, evimizə gedim.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Bəs sən deyirsən ki, biz fəqirik, yeməyə heç bir şeyimiz yoxdur.

K u k l a. Ac olsaq da, bir yerdə xoş keçinirik.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sən orada darıxarsan.

K u k l a. Yox, darıxmıram, mən həmişə anama kömək edirəm, başım işə qarışır.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sənin də kuklan varmı?

K u k l a. Yoxdur, mən kukla əvəzində balaca qardaşımı oynadıram.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Sən səhərdən axşamacan ki, işləyirsən, necə rahat ola bilirsən? Belə olsa, sən evdə qüssələnərsən!

K u k l a. Qüssə nə olduğunu mən ömrümdə bilməmişəm. Ancaq işsiz olduğum zaman darıxıram. O zaman ki, mizin üstündə işsiz, güc-süz durmuşdum, elə darıxdım ki, az qaldı üzüqoylu yerə yıxılam, Rəmziyyə, burax məni, evimizə gedim.

Şahzadə əlləri ilə üzünü qapayıb ağlayır.

K u k l a (*şahzadənin əllərini üzündən çəkməyə çalışır*). Rəmziyyə, sənə nə oldu? Nə üçün ağlayırsan?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Burax doyunca ağlayım. Qonşuluqda sənin kimi balaca uşaqlar ac imiş. Nə üçün bunu heç kəs bu vaxtacan mənə xəbər verməyib?! Nə üçün tutduğum işin yanlış olduğunu heç kəs mənə anlatmayıb?! O zaman ki, mən darıxırdım, mənə də iş-güc görmək öyrətsəydilər, bu tövr axmaq fikirlər mənim başıma gəlməzdi. (İncini qucaqlayır) Gözəl İncim! Mən nə eləyim ki, həmişə səninlə bir yerdə olaq?..

K u k l a (*qalxıb şahzadənin əlindən tutur*). Qalx, gedək, bizə. qalx, bu saat gedək!

Ş a h z a d ə x a n ı m. Ata-anamdan necə ayrılım. Gözəl İnci, olmazmı siz hamınız köçüb bizim evə gələsiniz?

P a d ş a h, x a n ı m, m ü r ə b b i y ə, d a y ə,
x i d m ə t ç i l ə r daxil olurlar.

Ş a h z a d ə x a n ı m (*İncinin əlindən tutub, anasının üstünə qaçır*). Ox, ana can, bilsən mən indi nə qədər şadam! Bax, bu İnci yoldaşım

həmişə mənimlə bizdə qalacaq. Hələ anası, qardaşları, bacıları da saraya gələcək. Mən də sizə söz verirəm ki, bundan sonra heç şıltaqlıq etməyəcəyəm.

X a n ı m. Qızım, sən nə danışırsan! Elə bu qalmışdı ki, bir lütün birisi ilə dostluq edəsən?! Yox, yox, bu bizim əsil-nəcabətimizə yaraşmaz. Mən onları saraya buraxa bilmərəm.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Bəs onda mən kiminlə oynayım? Kiminlə danışım?

X a n ı m. Mənimlə, atanla, dayənlə, mürəbbiyənlə. Bu qədər adam sənə bəs gəlmirmi?

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, mən bu qızla danışıb oynamaq istəyirəm. Gör o nə mehribandır!

X a n ı m. Onu görməyəcəksən.

P a d ş a h. Qızım, ağlını başına yığ, padşah qızı hər yetənlə oturub-durmaz. Əgər darıxırsan, saray qızlarına əmr verim, sənin üçün çalıb-oxuyub, oynasınlar, ürəyin açılsın. Yoxsa...

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, ata, mən heç bir şey istəmirəm. Ancaq bu İnci ilə oynamaq, danışmaq istəyirəm. (*Onu qucaqlayır*) Nə yaxşı qızdır!

X a n ı m (*Onları bir-birindən ayıraraq*). Ölsən də bunu görməyəcəksən! (*İnciyə)* Ay qız rədd ol, get evinizə!

Qız getmək istəyir, Şahzadə xanım onu tutur.

Ş a h z a d ə x a n ı m. Yox, getməsin, yoxsa mən ağlayacağam.

X a n ı m. Canın da çıxsa, o qız buranı birdə görməyəcək! (*Qızı itələyir*) Rədd ol, get!

Qız getmək istəyir, Şahzadə xanım ona tərəf qaçarkən, padşah onu iki əli ilə tutur.

P a d ş a h. Bir işə bax, şah qızı rəiyyət qızı ilə danışıb-oynamaq istəyir! (*Acıqlı*) Qoy getsin.

Qız gedir. Şahzadə xanım yerə yıxılıb ağlayır.

X a n ı m. Ölsən də o qızın üzünü də bir də görməyəcəksən!

P ə r d ə

1913

TƏLƏBƏ HƏYATI

İŞTİRAK EDƏN ŞƏXSLƏR

H a c ı M ü r s ə l – tacir
G ö h ə r x a n ı m – Hacının arvadı
S a l e h – Hacının oğlu darülfünun tələbəsi
C ə m i l b ə y – müəllim, Salehin dayısı
K ə r i m – Hacının kiçik oğlu
Q u l u b ə y – Salehin tələbə arkadaşı, əyyaş
Y e l e n a – Qulubəyin aşnası və atasının baldızı
Q a s ı m – Məhəllə uşağı
Ş ü k ü r
Ə d h ə m
R ə h i l ə x a n ı m
R ə m z i y y ə x a n ı m
K a m a l
} Talibə və tələbələr, Salehin arkadaşları

Məclis Salehin yazı odasında vaqe olur. Saleh dərslərini hazırlayır.

G ö h ə r x a n ı m (*qapını açıb içəri girir. Salehi görüncə*). Oğlum, evdəsən? Mən səni getmiş bilirdim... Səhər atanın bağırtısını eşitdinmi? (*Saleh cavab vermir)* Qocaldıqca bu kişinin ağlı azır...

S a l e h. Ay ana, nə deyirsən?! İndi dərslərimi hazırlayıram, sonra danışarıq.

G ö h ə r x a n ı m. Sənin bu dərslərin də mənim qara baxtım kimi uzun, bitmək-tükənmək bilmir. Bir saat da anan ilə oturub dərdlərini eşitsən, günah olar?

S a l e h. Ay ana, mən sizin hansı dərdinizi eşidim? Dərd birmi, beşmi, onmu? Bu qalmaqal hər gün doğur, bu qazan hər gün qaynayır.

G ö h ə r x a n ı m. Səni bəs nə gün üçün böyütdüm? Mən dərdlərimi sənə deməyib, kimə deyim?

S a l e h. Tutaq ki , taxçadakı, boxçadakı dərdlərin hamısını açıb mənə dedin. Mənim əlimdən nə gəlir? Atadır, döyə bilmərəm, söyə bilmərəm. Fikrimi qarışdırmaq, beynimi qaraltmaq, qəlbimi bulandırmaqdan başqa bunun nə faydası?!